

Izvorni znanstveni rad

UDK 327.55

Budućnost nesvrstanosti

RADOVAN VUKADINOVIĆ

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

U svjetlu dinamičnih promjena koje se odvijaju u međunarodnim i evropskim relacijama postavlja se pitanje budućnosti nesvrstanosti. Kritičari politike nesvrstanosti, uglavnom iz razvijenih, ali i iz dijela nesvrstanih zemalja tvrde da je suvremenim neo-detantom, povijesnim slomom socijalizma, nestankom hladnoga rata i vojno-političkih blokova praktički ostvareno sve ono za što su se zalagali nesvrstani, te je time ta politika izgubila na svom značaju. Uzroke koji su nesvrstanost sveli na gotovo ritualno okupljanje s pokušajima traženja nekih zajedničkih političko-diplomatskih pristupa i minimalne aktivnosti na planu stvarne zajedničke suradnje moguće je podijeliti na unutrašnje i vanjske. U pružanju odgovora na budućnost nesvrstanosti autor analizira poglede triju evropskih nesvrstanih država, bivših evropskih socijalističkih zemalja, evropskih neutralnih država i posebno nesvrstanih država izvan evropskih prostora. U analizi stanja u ostalim izvanevropskim dijelovima svijeta autor argumentirano zaključuje da je nesvrstanost unatoč tome što je slabija nego ikada prije, potrebna danas i u budućnosti više nego u bilo kojoj prijašnjoj fazi međunarodnih odnosa.

Razmatranje politike nesvrstanosti danas nužno traži određivanje stajališta kao i sadržaja koje podrazumijeva.

Autorima iz evropskog kruga nesvrstanost svakako znači nešto sasvim drugo nego pripadnicima pokreta nesvrstanih iz drugih dijelova svijeta. Zaokupljenost evropskim pitanjima, mogućnostima prevladavanja evropske podjele kao i nasljeđa koje je ostavio hladni rat danas su u tolikoj mjeri aktualizirala evropsku zbilju da je gotovo sasvim potisnuto analiziranje pitanja ostalih tzv. rubnih dijelova svijeta.

Ta tendencija, koja bi se mogla nazvati tekućom generalnom evropskom odrednicom spram nesvrstanosti, izraz je svakako sadašnjeg evropskog političkog trenutka, ali i uvjerenja da budućnost svih evropskih naroda leži u Evropi i da tek nakon sređivanja evropskih odnosa može biti govora o nekim daljnjim pomacima prema univerzalnijem shvaćanju svijeta.

Uostalom, zemlje Istočne i Centralne Evrope koje su u svojim vanjskopoličkim strategijama imale uglavnom globalne pristupe utemeljene na ideološkom vrednovanju socijalizma kao budućnosti čovječanstva, u skladu sa suvremenim evropskim razvojem sve više potiskuju taj vanjskopolički globalizam, tražeći pragmatična vanjskopolička rješenja i opcije koje će ih što prije uvesti u Evropu.

Evropa se vidi kao rješenje svih kriznih stanja; u tokovima integracije i hvatanju priključka na Evropu traži se izlaz iz kaosa koji je zavladao nakon raspada socijalizma i nemogućnosti da se krene u moderni kapitalizam.

U zemlji, koja je službeno predsjedavajući pokreta nesvrstanih, optika kojom se danas gleda na nesvrstane u velikoj je mjeri u znaku tih općih odrednica, ali i nekih specifičnih jugoslavenskih drama i dilema.

Nekadašnji osnivač pokreta i politike nesvrstanih,¹ organizator prve konferencije nesvrstanih u Beogradu 1961. godine, te domaćin nesvrstanih 1989. godine i predsjedavajući pokreta nalazi se u takvom stanju da je dramatično pitanje opstanka praktički prekrilo sve ostale političke poteze. Rascijepljena između federalista i konfederalista, između pobornika socijalističkog razvoja i onih koji su nakon slobodnih izbora krenuli putem stanovitog neokapitalizma, Jugoslavija u cjelini ima malo vremena i interesa da se bavi pitanjima nesvrstanih.

Ta je politika, uostalom, osuđena već proteklih godina. Najprije je to učinjeno u opozicijskim političkim strankama, a kasnije i u redovima bivših komunističkih. Te je prevladalo mišljenje da je nesvrstanost neproduktivna i Jugoslaviji nepotrebna. Zajedno s ostalim simbolima jugoslavenskog tzv. uspješnog socijalističkog modela, samoupravljanjem i općenarodnom obranom, i nesvrstanost je odbačena kao koncepcija nastala u krugu totalitarnog sistema odlučivanja, neprilagodena jugoslavenskim potrebama, posebice u pojedinim dijelovima Jugoslavije.

Na jednoj strani zemlje tvrdi se da je politika nesvrstanih bila »lukava i nemoralna«, te da je u stanovito doba pokrivala interese Jugoslavije za laviranjem između Istoka i Zapada. Na drugoj strani se pak ističe da je nesvrstanost odvlačila »Jugoslaviju u Afriku« umjesto da se vanjskom politikom otvaraju evropski putevi. Svakako je simptomatično da se u službenim novim republičkim dokumentima nesvrstanost i ne spominje i da se o njoj u jugoslavenskim sredstvima informiranja gotovo i ne piše.

Čak se čini da ta kritika nesvrstanih, odnosno njezino postupno prešućivanje, u fazi kad hladni rat bjesni Jugoslavijom stvara neki temelj jedinstvenog pristupa vanjskoj politici bilo Jugoslavije bilo pojedinih republika-država koje se stvaraju.

U pogledu sadržaja politike nesvrstavanja njeni kritičari tvrde da je suvremenim neodetantom, promjenama u Evropi, ujedinjenjem Njemačke i nestankom hladnog rata praktički ostvareno sve ono za što su se zalagali i nesvrstani, te su time stvoreni preduvjeti mirnog razvoja svijeta. Razoružanje, likvidiranje

¹ O ulozi nesvrstanih u jugoslavenskoj vanjskoj politici vidi: R. Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i suvremeni svijet, Vanjska politika Jugoslavije*, Beograd 1986, str. 165—190.

vojno-političkih blokova, mirno rješavanje sporova i, naravno, eliminiranje hladnog rata među prvima su tražile upravo nesvrstane zemlje. U svim dokumentima njihovih konferencija ta pitanja nalaze se pri samom vrhu traženja a u svojim brojnim političkim akcijama one su skretale pozornost na potrebu stvaranja novog, mirnog i pravednijeg svijeta.

Kritičari politike nesvrstanosti, pozivajući se između ostalog i na to, tvrde kako je, s obzirom na sadašnje stanje međunarodnih odnosa, ta politika izgubila svoj značaj, pa i samu potrebu postojanja. Kao što se u početnim danima detanta isticalo da je uspostavljanjem američko-sovjetskog pregovaranja nesvrstanost postala nepotrebna, tako se i sada, u doba neodetanta ističe kako je to prevladana politika² koja više nema vrijednosti, budući da su svi njezini ciljevi navodno ostvareni.

Taj pogled dolazi uglavnom iz razvijenih zemalja, ali bi bilo pogrešno tvrditi da nije prisutan i kod nesvrstanih. Opterećene brojnim krizama i problemima, u svijetu koji za njih pokazuje sve manje razumijevanja i interesa, nesvrstane zemlje također u nekim situacijama gube orijentaciju i podliježu mišljenju da je nesvrstanost prevladana politička kategorija.

Međutim, unatoč tome još uvijek postoji uvjerenje većine političkih djelatnika nesvrstanih zemalja³ (bar izvan Evrope) da je nesvrstanost i dalje potrebna, te da se nastavljanjem te politike i održavanjem pokreta mogu ostvariti vlastiti nacionalni interesi.

1. ALTERNATIVA BLOKOVSKOJ POLITICI

U danima postojanja bipolarnog modela međunarodnih odnosa nesvrstanost se javila kao značajna alternativa blokovskoj politici i kao stanovit oblik moguće akcije zemalja koje se nisu uključile u tadašnje vojno-političke, ekonomske i ideološke blokove. Linija razgraničenja između blokovskih i izvanblokovskih, odnosno nesvrstanih zemalja bila je upravo u želji da se ostane izvan blokovskih organizacija i da se u strukturi visoko polariziranog svijeta pokuša tražiti samostalna politička akcija.

Tako su se nesvrstane zemlje u godinama hladnog rata pojavile kao stanovita alternativa blokovskom djelovanju, one su bile konkretan dokaz da izjašnjavanje između istočnog i zapadnog bloka nije jedini put. Postupnim snaženjem pokreta, povećanjem broja njegovih članica i proširenjem tematike koja je bila analizirana na skupovima nesvrstanih, pokret je pokazivao svoju snagu i dobivao značajno mjesto u strukturi međunarodnih odnosa.

U tim danima je za dio političara pokret nesvrstanih bio izraz moralne snage čovječanstva⁴ koja bi trebala mijenjati svijet, dok je po nekim teoretičarima nesvrstanost već imala takve konture da je isticana kao novi model međunarodnih odnosa.⁵

² Nedavno argentinsko napuštanje politike i pokreta nesvrstanosti bilo je obrazloženo upravo tvrdnjom da je to prevladana politika.

³ Jednu od posljednjih analiza nesvrstanosti vidi u: *Challenges of Non alignment*, Sarajevo 1989.

⁴ R. Petković, *Nesvrstana Jugoslavija...* op. cit. str. 170.

⁵ Britanski autor John Burton pokušao je izgraditi cjelovitu teoriju međunarodnih odnosa oko modela nesvrstanosti. J. Burton, *International Relations: A General Theory*, Cambridge 1965.

U tom sklopu treba promatrati i prve distinkcije između neutralnosti i nesvrstanosti. Pokret koji je u najvećoj mjeri zahvatio zemlje s tri kontinenta (Afrika, Azija, Latinska Amerika), gdje uostalom i nije bilo nekih bitnijih tradicija neutralnosti, poklanjao je manje pozornosti neutralnim evropskim zemljama. Neutralni su smatrani mogućim saveznicima nesvrstanih, između neutralnosti i nesvrstanosti su očito postojale dodirne točke, ali je ipak prevladavalo uvjerenje da se radi o dva različita koncepta međunarodnih odnosa.

Neutralnost je bila promatrana kao tzv. pasivna politika koja ne vodi interesa o nekim pitanjima međunarodnog karaktera i koja se pretežno bavi rješavanjem vlastitog nacionalnog položaja. Očuvanje sigurnosti i promicanje ekonomskih pozicija smatrane su glavnim oznakama neutralnih zemalja, bez mogućnosti da se u neutralnosti vide neki dodatni elementi koji bi imali šire međunarodno značenje.⁶

Nesvrstanost je pak bila isticana kao politika koja je zaokupljena pitanjima globalnih razmjena u međunarodnim odnosima. Eksplikacije nesvrstanosti ističale su da je nesvrstanost izvanblokovski, nezavisni i univerzalno usmjereni akter koji ima svoje razrađene ciljeve i načela akcije na osnovu kojih daje doprinos razrješavanju svjetskih pitanja.⁷

Ta pozicija izvanblokovskog aktera u danima hladnog rata svakako je bila bitna. Ona je omogućila okupljanje velikog broja zemalja oko platforme političkih, ekonomskih i socijalnih promjena na globalnom planu. Skupina tih zemalja bila je zajednički jača u međunarodnom nastupu, a Organizacija ujedinjenih naroda bila je idealan forum za aktivnosti nesvrstanih. Iako su često stavovi nesvrstanih u Ujedinjenim narodima i na nekim drugim međunarodnim konferencijama odstupali od zajednički usvojene linije na skupovima nesvrstanih, ipak je nesvrstanost dobijala konture pokreta koji u cjelini nastupa solidarno i pokušava ostvariti zajednički prihvaćene ciljeve.

Fleksibilnost akcije i nepostojanje nekog birokratskog tijela koje bi preuzelo zadaću koordinacije učinili su da je članstvo i aktivnost bila uglavnom neformalnog karaktera, a kriteriji nesvrstanosti bili su tako interpretirani da bi se omogućilo uključivanje gotovo svih zemalja koje su pokazale interes za pokret.⁸

U stanovitim fazama međunarodnih odnosa upravo zbog te fleksibilnosti pokret je bio podvrgnut različitim kritikama.

Opredijeljenost nesvrstanih zemalja za istočni ili za zapadni blok, zatim postojanje stranih vojnih baza ili stranih vojnih snaga na teritoriju pojedinih nesvrstanih zemalja umanjivala je striktno najavljen izvanblokovski karakter. Istodobno primanje pomoći izvana i u brojnim primjerima kršenja nacionalne suverenosti također su utjecali na to da se nesvrstanost često doživljava kao

⁶ R. Vukadinović, »The various conceptions of European neutrality«, *Between the Blocs: Problems and prospects for European neutral and non aligned states*, ed. by J. Kruzcl and M. Haltzel, Cambridge 1990, str. 29—49.

⁷ Ibid. str. 40.

⁸ R. Petković, *Nesvrstana Jugoslavija...* op. cit. str. 171.

međunarodna pozicija pojedine zemlje, a ne kao razgrađena strategija politički čvrstog opredjeljenja.

Različite po nizu osnovnih elemenata vezanih uz društveno, političko i ekonomsko uređenje, civilizacijske i kulturne tradicije i političke koncepcije razvoja, nesvrstane zemlje su uvijek imale teškoća da izgrade svoj vlastiti koherentni pristup međunarodnim odnosima. Uostalom, u tako brojnoj skupini zemalja-članica pokreta, koja je narasla od 21 na 105 država, svakako je takav zahtjev bilo veoma teško održati.

I dok su nesvrstani tražili mogućnosti za radikalno rješavanje pitanja dekolonizacije, pozivali na razoružanje, mirno rješavanje sporova, stvaranje sigurnosti i mira, svjetski tokovi međunarodnih odnosa razvijali su se u svojim glavnim središtima.⁹

Glavnina međunarodnih odnosa prelazila je iz stanja napetosti i konfrontacije i postupno dogovaranje i sporazumijevanje, da bi oko najvećih pitanja koja su razdvajala blokove — kontrola oružja i razoružanje — došlo do velikih pomaka. Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji 1975. godine već je pokazala da je učinjen krupan korak i da je svijet zakoračio u nove faze pregovaranja. Stoga su i potezi, koji su vremenom jačali u Istočnoj i Centralnoj Evropi, uz aktivnosti Gorbačova u Sovjetskom Savezu doveli do pada istočnog bloka i to kao vojno-političkog, ekonomskog i ideološkog sistema odnosa i vrijednosti. Svijet je krenuo ne prema kraju svoje povijesti, da parafraziramo Fukuyamu, već se otvorila mogućnost da se krene u novu povijest.

2. VANJSKI I UNUTARNJI IZAZOVI

U tom novom povijesnom razdoblju nesvrstani se suočavaju s potpuno novim izazovima koji dolaze izvana, ali i s novim problemima koji se stave pred sam pokret.

Izvanjski izazovi nesvrstanosti nametnuti su povijesnim slomom socijalizma, čime je otklonjen hladni rat, prijatnije, pa čak i mogućnosti nuklearnog rata. Bivši socijalistički svijet prihvaća danas sve elemente tzv. kapitalističkog svijeta i na tim temeljima zajedništva interesa i ciljeva stvaraju se temelji za razvoj jedinstvene cjeline u Evropi. Istina, materijalne razlike između Istoka i Zapada su još uvijek goleme i sasvim je sigurno da prije kraja stoljeća ni jedna bivša socijalistička zemlja neće uhvatiti korak sa Zapadnom Evropom. Ali prihvatanje jedinstvenih temelja u obliku višestranačkog političkog sistema, slobodnog tržišta, kršćanskog morala i poštovanja ljudskih prava stvara dovoljno snažan fundament za okupljanje Evropljana.

U tom velikom procesu približavanja Istoka i Zapada, koji će svakako dugo trajati, posebno bolno pitanje predstavlja bivši centar sovjetske imperije: SSSR. Posljedice koje proizlaze iz njegovog pada mogu proizvesti goleme učinke na svoju evropsku bližu ili daljnju okolinu. Rušenjem Sovjetskog Saveza mogu nastati brojne opasnosti po mir i sigurnost, ali i ekonomski prosperitet.

⁹ R. Vukadinović, *Non aligned countries and detente*, Beograd 1979.

Spremnost sovjetskog rukovodstva da prihvaća sve aranžmane sa Zapadom i da radi na aktivnom rješavanju pitanja kontrole oružja, razoružanja, stvaranja sistema evropske sigurnosti i razvijanja intenzivne suradnje, uz ove sve veće opasnosti koje nastaju, stvara u zapadnom svijetu povoljnu recepciju sovjetske politike.

Na toj osnovi evidentna je i gotovo potpuna zaokupljenost zapadne politike Evropom i promjena u njoj.

Ta se situacija u velikoj mjeri negativno odražava na nesvrstane zemlje. One su najprije izgubile svog snažnog moralno-političkog saveznika, tzv. socijalistički blok, koji je od početka pokreta podržavao njihove najbitnije akcije.

Bilo da se radilo o potrebi dekolonizacije, razoružanja, stvaranja novog ekonomskog poretka, nesvrstane zemlje su u socijalističkim zemljama imale moralni oslonac. Uz to su socijalističke zemlje, u sklopu svoje politike širenja socijalizma, raznim sredstvima aktivno podržavale one zemlje koje su se izjašnjavale kao socijalističke ili one koje su naprosto koristile stanovite konjunktore između Istoka i Zapada u želji da dobiju veću pomoć na jednoj strani ili da uspješno laviraju kao primaoci pomoći na obje strane. Ukida se i Varšavski ugovor, stanovit oblik globalne ravnoteže snaga, a time nestaje i vojna ravnoteža.

Sve se to negativno odražava na nesvrstane koji u tim velikim promjenama u odnosima između Istoka i Zapada izlaze kao najveći gubitnici. Nestankom moralno-političke, materijalne i na kraju globalno-strategijske ravnoteže nastaju novi uvjeti za aktivnosti nesvrstanih koji su sve potisnutiji na margine međunarodnih odnosa. Niti će bivše socijalističke zemlje podržavati nesvrstane u Ujedinjenim narodima, niti će im pružiti vojnu, ekonomsku ili znanstveno-kulturnu pomoć, niti će pak postojanjem svog snažnog mehanizma — Varšavskog ugovora — održavati globalnu ravnotežu snaga u kojoj su i nesvrstani mogli lakše manevrirati.

Velika kriza u Zaljevu, gdje nesvrstani ponovo nisu mogli pomoći u traženju rješenja, ujedinila je razvijeni svijet kojem se ovoga puta pridružio i Gorbačovljevi Sovjetski Savez. Na toj osnovi nastala je nova velika koalicija utemeljena na kršćanstvu i usmjerena protiv izazova koji dolaze s jugoistoka i imaju uglavnom islamske naznake. I nesvrstanim je moralo postati jasno da su odnosi u vrhu svjetske politike definitivno promijenjeni i da su nekadašnja politička savezništva otpala.

Problemi koji dolaze iz samih nesvrstanih zemalja kreću se uglavnom oko tema već tradicionalno vezanih uz pokret:

— Sporovi među nesvrstanim zemljama slabe snagu pokreta i istodobno onemogućuju moralnu vrijednost akcije koje bi te zemlje htjele poduzeti na međunarodnom planu. To isto vrijedi i za proces razoružanja koji se danas odvija između nekada glavnih antagonističkih sila, dok se istodobno naoružavanje nesvrstanih i dalje nastavlja. Pokušaji da se stvore mogućnosti za neki *crisis management* unutar nesvrstanih nije uspio, te će se ta tema i dalje povlačiti na sastancima nesvrstanih zemalja kao apel na mirno rješavanje sporova, koji međutim nema i stvarnu primjenu.

— Ekonomske pozicije nesvrstanih zemalja stalno se pogoršavaju; očito je da veliki jaz koji dijeli nerazvijeni Jug od bogatog Sjevera postaje sve veći.¹⁰ Dugovi nesvrstanih zemalja dosegli su vrtoglavu cifru i jasno je da u sadašnjim uvjetima opće marginalizacije njihova položaja nema mogućnosti ni snaga za njihov solidaran nastup u traženju promjena svjetskih ekonomskih tokova i realizaciju novog međunarodnog ekonomskog poretka. Razvijeni svijet ne shvaća neophodnost promjena u svjetskim ekonomskim relacijama, niti ga na to tjeraju ekonomske realnosti.

Ekonomske teškoće su još veće jer su sovjetska pomoć i krediti nestali, kao i krediti svih ostalih bivših socijalističkih zemalja. Istodobno su te zemlje postali glavni primaoci zapadne pomoći, koja je, naravno, automatski smanjena nesvrstanim, odnosno nerazvijenima.

Siromašni dio razvijenog svijeta (Istočna Evropa i Sovjetski Savez) dobili su prioritetno mjesto u zapadnoj politici, čime je u velikoj mjeri došlo do nove kompeticije između nesvrstanih i njihovih bivših socijalističkih prijatelja i saveznika. Potreba spašavanja Gorbačova i sprečavanje izbijanja sovjetske katastrofe zakrila je sve oblike pružanja pomoći nerazvijenima koje ostaju vezani uz zapadni svijet isključivo komercijalnim odnosima.

Uz ove objektivno postojeće probleme tu su i pitanja kvalitete lidera nesvrstanog pokreta. Očito je da je vrijeme velikih državnika na izmaku. To se posebno odnosi na one nesvrstane zemlje koje su u svojoj povijesti imale niz značajnih političara koji su, unutar nesvrstanosti kao specifične filozofije promišljanja međunarodnih odnosa, pronalazili vrijedna taktička rješenja.

U trenu kad na čelu pokreta stoji zemlja u kojoj tek što nije planuo građanski rat i u kojoj se najavljuje odcjepljenje njezinih dijelova naravno da se ne može govoriti o nekoj značajnoj politici koja bi bila u stanju odgovoriti na velike izazove koji dolaze i izvana i od same pozicije nesvrstanih.

Nesvrstanost je svedena na gotovo ritualna okupljanja, pokušaje traženja nekih zajedničkih političko-diplomatskih pristupa i gotovo minimalne aktivnosti na planu stvarne zajedničke suradnje. U nedostatku lidera koji bi pokretu mogli udahnuti nov život, što naravno nije ni lako ni jednostavno, nesvrstane zemlje nastoje održati postojeću politiku na životu, svjesne da za njih druge alternative sada i nema.

Zapadni blok ni u kom slučaju ne bi bio zainteresiran za bilo kakvu mogućnost primanja novih članova iz redova nesvrstanih (bilo evropskih ili nekih drugih). Varšavski ugovor ubrzo će se i formalno raspustiti, te se već sada može reći da ga u međunarodnom odnosima nema. A evropske neutralne zemlje nisu ni bile zainteresirane za stvaranje neke skupine neutralnih zemalja, te ih, posebno u sadašnjim evropskim procesima, ne zanima nikakva neutralizacija u području zemalja u razvoju.

¹⁰ Problemi vezani uz taj veliki jaz koji postoji između razvijenih i nerazvijenih razmatrani su na svim konferencijama nesvrstanih zemalja. Vidi npr. analizu stanja uoči posljednjeg beogradskog summita nesvrstanih.

3. MOGUĆA BUDUĆNOST NESVRSTANOSTI

Autori koji su se bavili politikom nesvrstanosti uvijek su isticali da je riječ o univerzalnoj politici koja ima svoje članice na gotovo svim kontinentima i čiji se broj stalno povećavao.¹¹ Tome se isto tako dodavao i broj promatrača i gostiju na konferencijama nesvrstanih, što je sve trebalo kvantitativno pokazati koliki je interes za nesvrstanost.

Danas, u svjetlu dinamičnih promjena koje su se zbile u međunarodnim i evropskim relacijama, u postavljanju pitanja o budućnosti nesvrstanosti može se poći od analize naznaka univerzalnog karaktera.

U Evropi se tri zemlje izjašnjavaju za politiku nesvrstanosti (Jugoslavija, Malta, Cipar); svaka se od njih nalazi u posebnoj situaciji. Jugoslavija svojom novom političkom i vjerojatno geografskom konfiguracijom pokazuje da nije više zainteresirana za nesvrstanost, a većina republika-država to jasno i potvrđuje. Vjerojatno će nakon smjene postojeće vlade, građanskog rata u zemlji ili pak prestanka mandata predsjedavajućeg pokreta nesvrstanost biti i službeno napuštena. Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija jasno stavljaju evropsku opciju kao prioritet od kojeg ne namjeravaju odstupiti; njihova cjelokupna vanjskopolitička aktivnost usmjerena je u tom pravcu.

Cipar je zainteresiran za dobijanje podrške nesvrstanih u rješavanju pitanja prevladavanja podjele otoka, ali se istodobno sve više okreće u pravcu Evropske ekonomske zajednice. Blizina Grčke to još više omogućava, te se može smatrati da će taj dualitet odnosa biti i dalje zadržan. Ipak, ne treba isključiti mogućnost da i na Cipru prevlada želja za punim približavanjem ili pak eventualnim ulaskom u EEZ.

Malta kao izrazito aktivna¹² nesvrstana mediteranska zemlja ipak je proglasila svoju neutralnost koja joj istodobno daje šanse za veće približavanje EEZ. Na taj način i u ovom slučaju može se pretpostaviti da će kombiniranjem neutralnog i nesvrstanog statusa jačati opcija koja će se zalagati za ulazak u EEZ.

Bivše socijalističke zemlje, za koje se jedno vrijeme vjerovalo da se mogu pridružiti pokretu nesvrstanih, danas su također u drukčijoj situaciji. Istina, sve su one poslale svoje delegacije bilo u obliku gosta ili promatrača na beogradsku 8. konferenciju, ali od toga se mnogo toga promijenilo. Na vlasti su danas nove političke ekipe koje su izborile svoju potpunu neovisnost i slobodu, Varšavski ugovor nestaje, a svima njima se žuri da uđu u Evropu.

Mađarska je postala članica Vijeća Evrope i nada se da bi kao prva mogla ući u EEZ. Čehoslovačka i Poljska nadaju se da će taj status postići prije kraja stoljeća, a Bugarska i Rumunjska svakako će imati nešto dulji put. Albanija također najavljuje okretanje prema Evropi, te je iz svega toga evidentno da nesvrstanost ni jednoj od zemalja »nove demokracije« ne bi mogla značiti neku konstruktivnu političku koncepciju kojom bi mogla zadovoljiti svoje potrebe.

¹¹ R. Petković, *Nesvrstana Jugoslavija...* op. cit. str. 333.

¹² Detaljnije o ulozi Malte u procesu KESS-a vidi: R. Vukadinović, *The Mediterranean between War and Peace*, Beograd-Zagreb 1987, str. 90—114.

Evropski izazov je toliko snažan da ni jedna od ovih zemalja, sve i da hoće, ne bi mogla iscrpljivati svoje snage u traženju pristupa nesvrstanim i stvaranju nekih odnosa s udaljenim zemljama, kada tokovi evropskog integriranja protječu u neposrednoj evropskoj blizini. Stoga je sasvim jasna proklamacija gotovo svih istočnoevropskih režima da su oni zainteresiraniji za što brži ulazak u Evropu koju vide kao put za rješavanje svih problema.¹³

Može se pretpostaviti da će i *dio sovjetskih republika*, koje teže svojoj državnosti, također tražiti ulazak u Evropu i da će u Evropi vidjeti šansu rješavanja svog statusa, odnosno mogućnost izlaska iz Sovjetskog Saveza i optimalno zadovoljavanje svojih ekonomskih problema.

Za evropske neutralne zemlje nesvrstanost je mogla biti zanimljiva kao politika koja okuplja velik broj država i vjerojatno će one i na slijedećoj konferenciji biti prisutne u statusu gostiju ili promatrača. Međutim, većina neutralnih evropskih zemalja također se izjasnila za Evropu i stoga ih ništa ne bi moglo zainteresirati za ulazak u pokret nesvrstanih.

U cjelini se može ustvrditi da na evropskom prostoru nesvrstanost u današnjim uvjetima, a još manje u budućnosti, gotovo da nema nikakve vrijednosti, niti pak može poslužiti kao alternativa velikom evropskom integriranju. Bez obzira na to da li prihvatimo 1992. godinu kao godinu u kojoj će nastati nova Evropa dvanaestorice ili neki dalji termin, očito je da je taj proces političkog, ekonomskog i sigurnosnog povezivanja evropskih zemalja pokazao tolike prednosti da se od njega u središtu neće odustati, a svim ostalim zemljama nečlanicama to će biti toliko atraktivan put da će sve nastojati njime što prije krenuti.

Na izvanevropskim prostorima situacija s budućnošću nesvrstanih je, međutim, ipak drukčija. Već smo naglasili da praktički alternativa nesvrstanosti ne može biti ni u postojanju nekog neutralnog statusa ni u priključivanju nekom bloku, odnosno NATO-u. Jedino što bi se moglo zamisliti je stanovito regionalno okupljanje (npr. arapske zemlje, ASEAN, zemlje Gulfa) koje bi eventualno ojačalo veze zemalja iz pojedinog područja. No, ne bi trebalo isključiti da i te države, unatoč regionalnih veza, budu i članice pokreta nesvrstanih.

Razlozi koji govore u prilog zadržavanja nesvrstanosti kao pokreta i politike i u budućem razvoju međunarodnih odnosa na izvanevropskim prostorima mogu se vidjeti na nekoliko razina:

— Velika većina nesvrstanih zemalja mora biti svjesna sadašnjeg, a i budućeg stanja u međunarodnim odnosima, u kome se one nalaze na rubu velikih svjetskih zbivanja. Čak ni neke njihove međusobne krize ni sukobi više ne mogu dobiti blokovsko obilježje, te će prema tome biti promatrani kao udaljeni lokalni sukob ili će, u slučaju nekog većeg djelovanja (kao u slučaju iračke agresije na Kuvajt), biti pokrenuta međunarodna solidarna akcija razvijenog svijeta.

— Tradicije dosadašnjeg djelovanja, kao i neki skromni rezultati postignuti u razvijanju suradnje nesvrstanih, bit će dodatni činilac koji će jačati snage

¹³ Analizu trenutne situacije u Istočnoj i Srednjoj Evropi vidi u: C. Gasteyer, «The remarking Eastern Europe's security», *Survival*, March-April 1991, vol. XXXIII, br. 2, str. 111—124.

koje će se zalagati za održavanje i možda oživljavanje nesvrstanog pokreta. Stenoviti birokratizirani kanali komuniciranja među nesvrstanim su uspostavljeni, premda oni nisu brojni, ipak će taj segment političkih elita u nesvrstanim zemljama težiti da pokaže kako je solidarnost okupljanja nesvrstanih potrebna i kako im zajednički stavovi mogu koristiti u nastupu u međunarodnoj areni.

— Potreba rješavanja brojnih zajedničkih problema (gospodarskih, socijalnih, tehničkih, transportnih i sl.) također će utjecati na zadržavanje te politike. U nemogućnosti da se traže i dobiju izvanjska sredstva, nesvrstane će se zemlje, posebno one u pojedinim regijama, morati više okretati svojim vlastitim snagama i tražiti mogućnosti za samostalno svladavanje problema. Iz toga se možda rodi i neka nova vrsta konkretnijeg djelovanja nesvrstanih.

Veliki jaz, koji će sve više dijeliti razvijeni od nerazvijenog svijeta, morat će naći odraza u novoj aktivizaciji nesvrstanih zemalja. One su već i danas svjesne da nova velika politika neodetanta za nerazvijeni svijet znači manje sredstava i manje interesa razvijenog svijeta, koji ima sasvim dostatno kanala i sredstava da kontrolira razvoj u toj velikoj skupini zemalja i da osigurava sve ono što mu je iz njih potrebno dobiti.

Dosadašnja solidarnost nesvrstanih u ekonomskim pitanjima nije se pokazala najuspješnijom i sasvim je sigurno da u nekom novom postavljanju one moraju tražiti takvu politiku koja će polaziti od njihovog usklađenog stava prema razvijenima. Zajednički nastup u Ujedinjenim narodima kao i na drugim međunarodnim forumima može biti uspješan samo ako se udruže snage nesvrstanih i ako se one odlučno založe za rješavanje svojih ekonomskih problema.

Na drugoj strani, nedvojbeno je da će sadašnje stanje u Evropi potrajati, što praktički znači da će i nerazvijene zemlje biti sve više upućene na same sebe. Upravo u tom pravcu leže mogućnosti njihovog aktiviranja vlastitih rezervi, zajedničkog rješavanja nekih problema, stvaranja jedinstvenih programa i razvijanja međusobne suradnje. Time se, naravno, neće riješiti svi problemi, ali će svakako svijet nesvrstanih, odnosno nerazvijenih, bar donekle ublažiti posljedice ovog novog desinteresanta razvijenih.

— Na kraju, u svakoj analizi sadašnjeg i budućeg djelovanja nesvrstanih i onih činilaca koji će odlučivati o održavanju pokreta i politike na životu snažan će, a možda i presudan, argument biti i u tome da nema mogućnosti za pronalaženje nekog drugog modela međunarodnih odnosa u kome bi golema većina nesvrstanih zemalja mogla naći sebe. Neutralnost na prostorima Afrike, Azije ili Latinske Amerike, posebno u današnjim uvjetima, nije nešto što bi moglo osigurati eventualni uspjeh, a činjenica da većina nesvrstanih zemalja ima i svoje lokalne probleme, bilo na granicama ili u susjedstvu, tražit će makar formalnu pripadnost nekom pokretu.

U analizi stanja u ostalim izvanevropskim dijelovima svijeta dolazi se do paradoksalnog zaključka da je nesvrstanost, unatoč tome što je slabija nego ikada prije, potrebna danas i u budućnosti više nego u bilo kojoj prijašnjoj fazi međunarodnih odnosa. Marginalizacija nesvrstanog svijeta, odnosno zemalja u razvoju, stvaranje novih velikih središta svjetskog političkog i ekonomskog

djelovanja upućuje nesvrstane zemlje samo na vlastite snage.¹⁴ Njihova bi akcija morala obnoviti sve ono što je bilo vrijedno u dosadašnjem razvoju pokreta, trebala bi se usmjeriti konkretno na zadaće koje su im dostižne i koje mogu riješiti, kako bi samim tim jačala i svijest o njihovoj mogućoj zajedničkoj akciji. Njihova solidarnost morala bi stalno jačati i ispunjavati se novim inventivnim zamislima kako bi se kasnije, kada prođu ove velike evropske euforije, i nesvrstani svijet, odnosno nerazvijene zemlje, mogle pojaviti kao akter kolektivnog karaktera.

No, ti veliki zadaci koji stoje pred pokretom nesvrstanih, koji bi nužno trebao modernizirati svoju politiku, neobično su složeni i veliki. Stoga samo vrijeme može pokazati da li će nesvrstane zemlje biti u stanju ostvariti te konkretne ciljeve na kojima, istodobno, počiva njihova moguća budućnost.

Radovan Vukadinović

THE FUTURE OF NONALIGNMENT

Summary

Against the background of the dynamic changes which are taking place on an international and a European scale the question arises what future for nonalignment can be expected. The critics of the policy of nonalignment mainly from developed, but also from some nonaligned countries, maintain that thanks to the contemporary neo-detente, the historical collapse of socialism, the disappearance of the cold war and of the military-political blocs, practically everything that the nonaligned had striven for has been accomplished, and that therefore that policy has lost importance. The reasons which reduced non-alignment to almost ritualistic gatherings attempting to find some common political and diplomatic approaches and some minimal activity in genuine cooperation, can be divided into internal and external ones. While answering the question about the future of non-alignment the author analyzes the views of three European non-aligned countries, of former European socialist countries, of European neutral countries, and in particular of non-aligned countries outside Europe. In analyzing the situation in the world outside Europe the author adduces arguments for his conclusion that non-alignment, in spite of being weaker than ever before, is an fact more necessary today that in any earlier phase of international relations and will be so in the future.

¹⁴ M. Ibn Chambss, »The Non aligned Movement in the Post Cold War«, *Review of International Affairs*, Beograd 1991, vol. XVII, br. 984, str. 7.